Kántorjánosi Község Településrendezési Tervének készítéséhez

Településfejlesztési koncepció

Örökségvédelmi vizsgálat

Tervező:

Art Vital Tervező, Építő és Kereskedelmi Kft.
(C-15-1062)

2016.

Külzetlap

Település tervező/ Építész vezető tervező

……
Végh József
TT-15-0023
É/1-15-0124

Település tervező / projektvezető:

……
Labbancz András
TT-15-0378

Tervező munkatárs:

……
Ugochukwu Georgina

Régészeti szakértő:

……
Dr. Bálint Marianna
régészeti szakértő

1. Örökségvédelmi vizsgálat

Kántorjánosi örökségvédelmi hatástanulmánya a kulturális örökség védelmével kapcsolatos szabályokról szóló 496/2016. (XII. 28.) Korm.rendelet 12. mellékletében meghatározott tartalommal készült.

A tanulmányhoz felhasználásra kerültek korábbi vizsgálati anyagok, Kántorjánosi közigazgatási területére vonatkozó rendezési tervek, régészeti, történeti, művészettörténeti szakirodalom és különféle adatbázisok anyaga.

A meglévő adatokat helyszíni bejárás (2017. február) során ellenőriztük és azokat a jogszabályi előírásoknak megfelelően a feladathoz igazított formában rögzítettük.

1.1 A település történeti leírása

Ebben a fejezetben vázlatosan, időbeli lineáris folyamatként tekintjük át azokat a tényezőket, történeti és gazdasági folyamatokat, táji változásokat és következményeket, amelyek közvetve vagy közvetlenül befolyásolták a mai Kántorjánosi képét, jellegét, településtörténetét.

Mivel a modern kori település élete viszonylag későn indult, a megelőző időszakot csak abban az összefüggésben tárgyaljuk, amelyben hatott a mai állapot kialakulására. Minden ettől független történést, közvetett előzménynek sem tekinthető települést a régészeti fejezet elemez.

Kántorjánosi Szabolcs-Szatmár-Bereg megye keleti részében húzódó község, a mátészalkai járásban. A megyeközponttól, Nyíregyházától való távolsága 32 km. Közúti összeköttetésben Baktalórántházával, Őrrel, Hodásszal és Nyírderzzsel áll.

A Nyírség, az ország második legnagyobb futóhomok vidékének keleti peremén helyezkedik el. Az Alföld egykori képéből a Nyírség őrizte meg a legtöbbet. Az erősen mozaikos felépítésű tájat buckaközi mocsarak, fűz- és nyírlápok, ligetes erdők, füves vegetációval borított homokhátak tagolják. A Nyírség területén a vízrajzi viszonyok, a buckaközi mocsarak, szikes tavak medencéi alapvetően meghatározták a települések létrejöttének helyeit. Kántorjánosi esetén a természeti viszonyok mellett a település fejlődését, történetét a határ mentiség, a marginális fekvés mindvégig meghatározta.

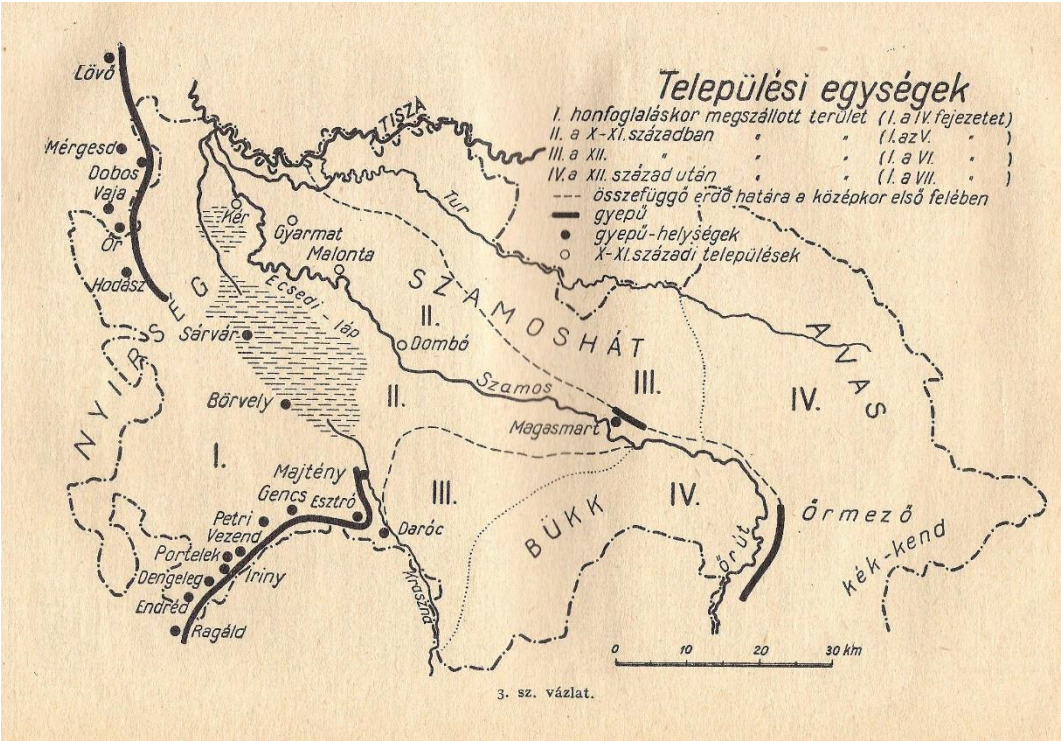

3. sz. vázlat.

A határmentiséget, a marginalitást Kántorjánosi esetében több ponton is megfigyelhetjük.

- A középkorban Őr, Lövő, Hodász településekkel együtt a keleti gyepű belső védvonalához tartozott.
- A történeti Szabolcs és Szatmár megyék határán helyezkedik el, a Nyírség keleti szélén.
- A kereskedelmi utak nem érintették az elmúlt századokban.
- A fő közlekedési útvonalak, és a vasútvonal még napjainkban is elkerülik. Az M3 autópálya megépülte talán javít ezen a helyzeten.

2. sz. vázlat.

A település elnevezéséről az alábbiakat tudhatjuk: A Jánosi helynév a latinból átvett János személynévnek az –i birtokképzős származéka. A Kántor- előtag a falu középkori tulajdonosára, a Kántor családra utal. A Kántor személynév a kántor köznévből alakult ki.

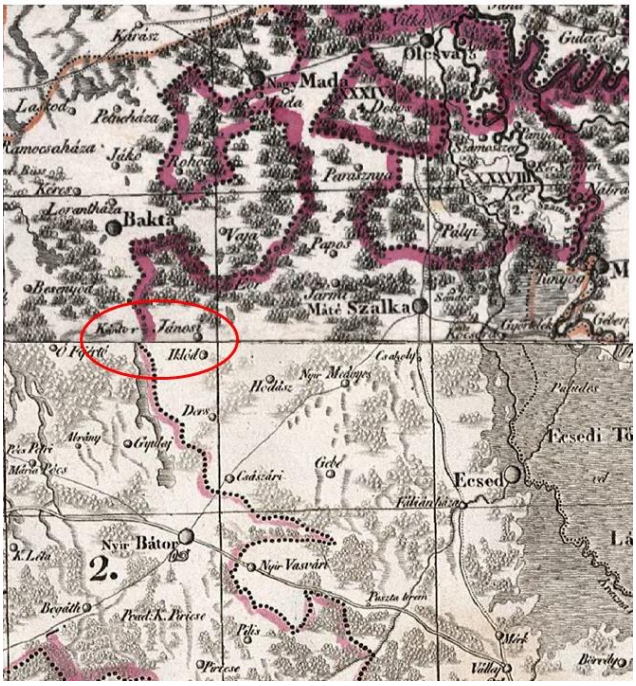

Kántor-Jánosi fekvése Lipszky János térképén

Jánosi a középkori Szatmár vármegye nyugati peremén húzódott. A középkori Szatmár megye felszíne három élesen elváló területre osztható: a vármegye nyugati oldalán a Nyír, keleten a vulkanikus eredetű Avas és Gutin hegység található, a kettő között helyezkedik el a Szatmári-sík.

Szatmár vármegye kialakulását az alábbiakban tudjuk röviden összefoglalni: a honfoglalás után a magyarság keleten a Szamosig szállta meg a területet. Az itt megtelepedett Kaplony nemzettség Terem környékén királyi udvarházat épített, amelynek védelmére szolgálatot teljesítő, katonáskodó elemeket telepítettek ide. A várispánságot majd I. László uralkodása idején szervezték meg. Ekkor a megye nyugati felében az őrök mellett dobosok, Hetényben pedig íjászok láttak el védelmi vagy őrző feladatokat. Ez utóbbi helyen királyi hódászok is laktak a tatárjárás előtt.

Jánosi középkori történetéről nem sokat tudunk, azt is elsősorban a fennmaradt oklevelek alapján rajzolhatjuk meg. A középkori oklevelek elsősorban a birtokviszonyokról tájékoztatnak minket, azokban nagyobbrészt a határvitákat, az örökösödési vitákat rögzítették. Az oklevelek alapján így a települések birtoklástörténetét ismerhetjük meg legjobban.

1272-ben Hodász határjárásakor 2 falu viselte e nevet: az egyik Jánosi (Kisjánosi) a másik Jánosi – István mester birtoka – közvetlen szomszédja volt. János fiai – János, Mihály, Miklós és István 1286-ban 40 márkáért megvásárolják Hodászt Álmos volt ugocsai és erdődi ispán fiától, Bekétől és rokonaitól.

A falu papja, Barta (Bertalan) szatmári esperes 1313-ban végrendeleti tanú, ugyanő 1317-ben a Kaplony nembeli Vetési Mihály fia: Illés bán özvegyének végrendeleti tanúja Szatmáron.

„Kántor” Miklós és István választott emberek Laskod határjárásában, ugyanők Őr szomszédjai 1320-ban.

1322-ben István derzsi pap, szatmári alesperes itt állít ki oklevelet s ekkor Barta jánosi pap és Kántor István mester fogott bírák egy oklevél és pecsét hamisítási ügyben, ugyanakkor István mester Szatmár megye egyik szolgabírája. Ugyanőt 1327-ben Vaja és Őr elhatárolásakor szomszédnak mondják.

1341-ben néhai Jánosi István fia „Kántor” Mihály, továbbá „Kántor” Péter és Tamás jánosi, derzsi, és hodászi birtokait latorság miatt elkobozzák és Bátori Bereck fiai Miklós és János szatmári ispánt, mestereket iktatják be ezekbe a részekbe, akik azt még az évben visszaadták. Ugyanis Derzset, Jánosit és Hodászt „Kántor” Miklós fiai: János, Péter és Tamás Hanc krakkói polgárnak elzálogosították, tőle Bereck testvérük váltotta vissza, s János a maga részéért 9 márkát fizetett, hatalmaskodásukat azonban tovább folytatták.

1347-51 között a már Derzsinek nevezett Kántorok birtokaikon, így Jánosin is megosztoznak, a település keletre eső fele István, a nyugatra eső fele Miklós fiaié lett. 1378-ban újabb osztásra kerítettek sort Loránd, valamint unokaöccsei István és Benedek között: Jánosiban Péter klerikus házától keletre haladva Hodász falu irányába az utca végéig Istváné és Benedeké, a falu közepén Dobó házától délre András házáig – benne István és Benedek kúriájával - s innen ezen a soron nyugat felé végig hasonlóképpen István és Benedeké. A másik oldal Péter klerikussal szemben egészen Nagy János házáig nyugatra haladva Lorándé, és itt megfordulva Dobó házáig északi irányban végig hasonlóképpen Lorándé. Az erdő, a művelt és műveletlen földek a parókiális egyház és a plébánia közös maradt.

Az erdélyi püspökség szatmári főesperessége alá tartozó egyházának Péter papja 1333-ban 3 garas, 1334-ben 26 denár pápai tizedet fizetett.

A település különböző neveken tűnik fel a középkori oklevelekben: többek között Kisjánosi, vagy Balogjánosi névvel is találkozhatunk.

A Kis előtag a település méretére utal, a Balog – balkezes, sete- birtokosának tulajdonságára utal. A falu Jánosi megkettőződésével jött létre a XIII. század első felében. 1322-től különböztetik meg más névvel az anyatelepüléstől Kántorjánosítól. 1272-ben tűnik fel Hetény (Hodász) határjárásakor, mint annak határosa.

1353-ban nemesi hatalmaskodás következtében István fia János kisjánosi házának lerombolásával vádolja Derzsi „Kántor” Berecket és Lorándot, az ügy lezárása képpen 1364-ben Loránd és Bereck Kisjánoson 4 házat valamint egy vas- és örlő nélküli szárazmalmot köteles felépíteni.

1415-ben Kisjánosi János fiai István és Barla panasza szerint, amikor Kisjánosi birtokukon az ugarnak nevezett földjüket 2 ekével és 12 marhával szántották Jánosi „Kántor” Mihály fiai: Péter és László valamint Miklós fia Domokos fegyveresen rájuk támadtak. 1416-ban a Szatmár megyei Hodász más néven Hetény birtokot különítik el Balogjánosi más néven Kisjánosi birtok felől, ám ennek Iklódy Pál fiai Mihály és Bertalan, alamint János fiai István és Barla ellentmondtak. 1380-1420 közötti években a település nemesei felváltva nevezik magukat Kisjánosinak vagy Iklódinak, míg ettől kezdve az Iklód falunév nyert teret, kiszorítva a Kisjánosit.

A középkori oklevelekből kiolvasható adatokból megállapíthatjuk, hogy a térség nem tartozott a gazdasági szempontból jól prosperáló területek közé. A pápai tizedjegyzékek adatai alapján Szatmár megye nyugati felének falvai az országos átlag alatti pápai tizedet fizettek. A kedvezőtlen gazdasági helyzetet erősítette a birtokosok helyzete is. A szatmári térségben ugyanis szinte csak egy vagy legfeljebb három kis falut magukénak mondó birtokosok tűnnek fel.

Jánosi közvetlen Árpád-kori előzményét a mai református templom környékén kereshetjük. A jelenleg álló, klasszicista stílusban épült templom helyén már az Árpád-korban is állt templom, de régészeti és művészettörténeti kutatások hiányában erről a korai templomról semmilyen információval nem rendelkezünk. Sajnos a beépítés miatt a templom és a település régészeti módszerekkel alig kutatható.

A késő középkori emlékek elszórt fennmaradása, a források szűkszavúsága, a régészeti feltárások, megfigyelések hiánya, a középkori településkép és térhasználat csak igen vázlatosan rekonstruálható. A mai Kántorjánosi számos településformáló eleme, így különösen a település határai, főutcája már a középkorban kialakultak, telek és közlekedési rendszere, beépítése azonban a későbbiekben még sokat változott.

A településszerkezetben a középkori előzmények még jól nyomon követhetőek a XVIII. században készült első katonai felmérés térképlapján.

A település alaprajzát alapvetően meghatározza a Baktalórántháza – Hodász összekötő országút menti fekvés. A község első utcája így az országút nyomvonalában alakul ki. A mai főutca, a Kossuth Lajos és Marx Károly utca futása már ekkor kialakult, amely a település központjában orsótér formájában kiszélesedik. Az orsótér közepén a középkori eredetű református templom áll. Már ekkor, a XVIII. században teljesen összenő Iklóddal, a két település között semmilyen elkülönülés nem fedezhető fel már ekkor, kettős településközpont nem alakul ki.

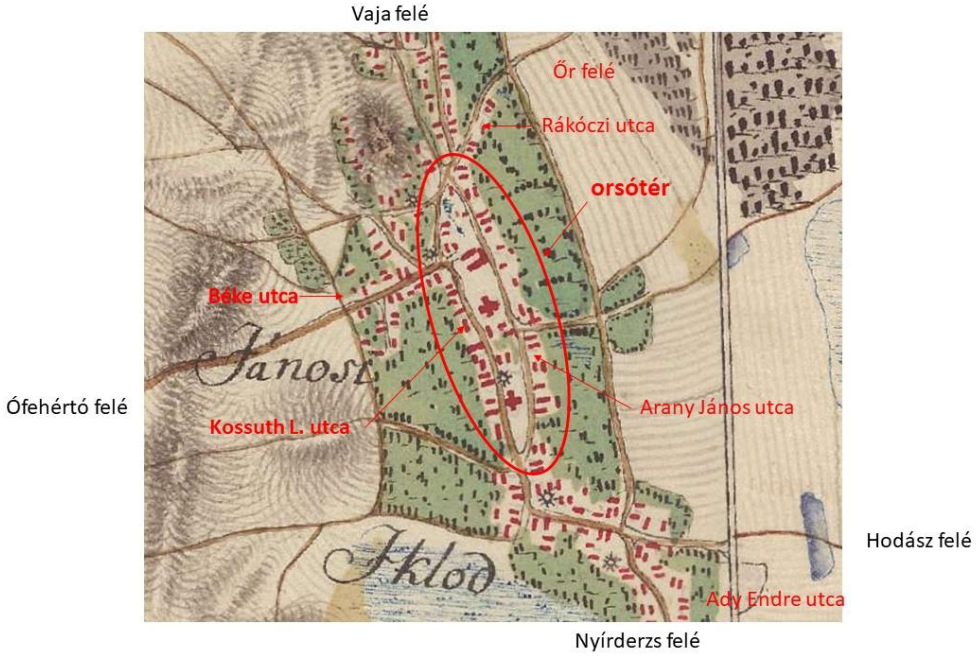

A térképeknek köszönhetően a település határáról és annak használatáról is rendelkezünk adatokkal. Az első katonai felmérés térképlapja alapján a belterülettől közvetlenül délre nagy kiterjedésű vízállásos terület a Nagy-rét szab gátat a település bővülésének. A településtől nyugatra húzódtak a szántók, amelyeket erdők szegélyeznek.

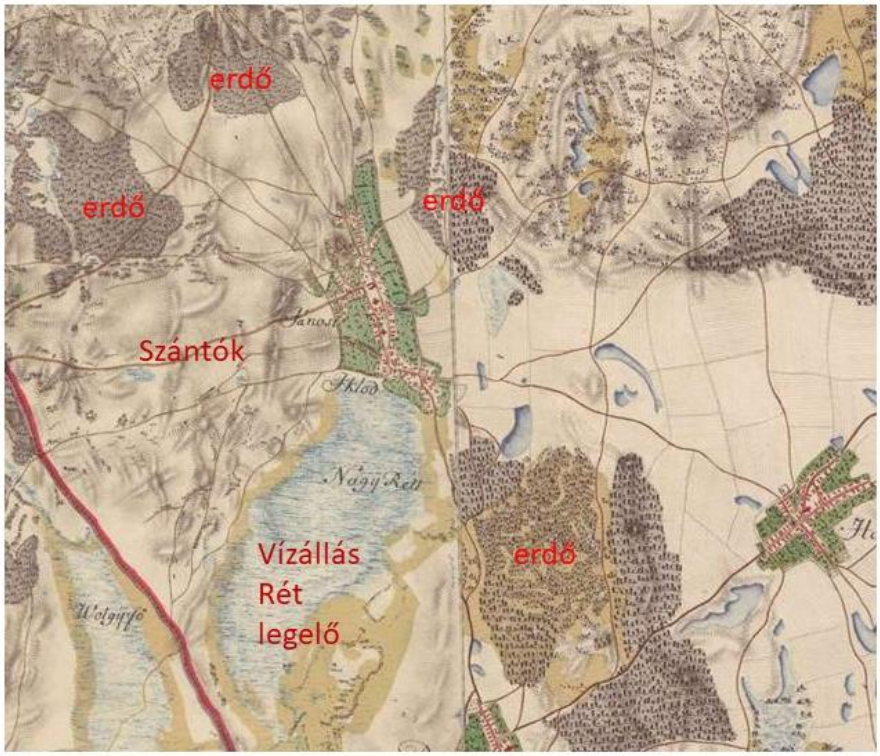

A kertek közvetlenül a telkekhez kapcsolódnak.

A XVIII. század utolsó harmadában készült úrbérrendezéskor készített felmérések alapján Szatmár megye Nyírre eső részén a települések határa felméretlen és regulázatlan volt. Kántorjánosi esetén is még szokás volt a szántók és a rétek évenkénti újraosztása, „nyilazása”.

Az 1772-ben készült Úrbárium alapján Kántorjánosi határa „3 fordulóra lévén osztva, buzát, gabonát, tengerit, zabot, kendert, lent, dinnyét megtermi. Kaszálójuk – az mi vagyon – ez jó és nem árvizes. Marha legeltetésére alkalmatos szénát terem”. Legelőben, az állatok itatására alkalmas vízben hiányt nem szenvednek. Erdejük közel a faluhoz található, amelyeket jó úton járhatnak, és onnan elegendő tüzifát szerezhetnek. Az erdőkben a makkoltatást a földesurak pénz nélkül megengedik. Kenderáztatásra alkalmas vizük elegendő van. Szárazmalom a faluban szintén elegendő van.

A XIX. század közepén készült második katonai felmérés térképlapján néhány településszerkezeti változás figyelhető meg. Kialakul Kántorjánosi többutcás szerkezete, az utcákban az utcára merőleges szalagtelkek rendszere alakul ki. A település központjában, a Kossuth Lajos utcával párhuzamosan, attól nyugatra megkezdődik a mai Bajcsy-Zsilinszky utca beépítése, az orsótértől északra a mai Rákóczi Ferenc utca és Móricz Zsigmond utca nyomvonala is kialakul. A Kosuth Lajos, Rákóczi Ferenc, Béke utcák összefutásánál tölcséralakú teresedés alakul ki.

Az orsótér déli végén, a Kossuth Lajos és a Marx Károly utcák csomópontjában szintén tölcséres teresedés figyelhető meg. A Marx Károly utcából déli irányba leágazó Ady Endre utca nyomvonala is el kezd megjelenni a település déli végében.

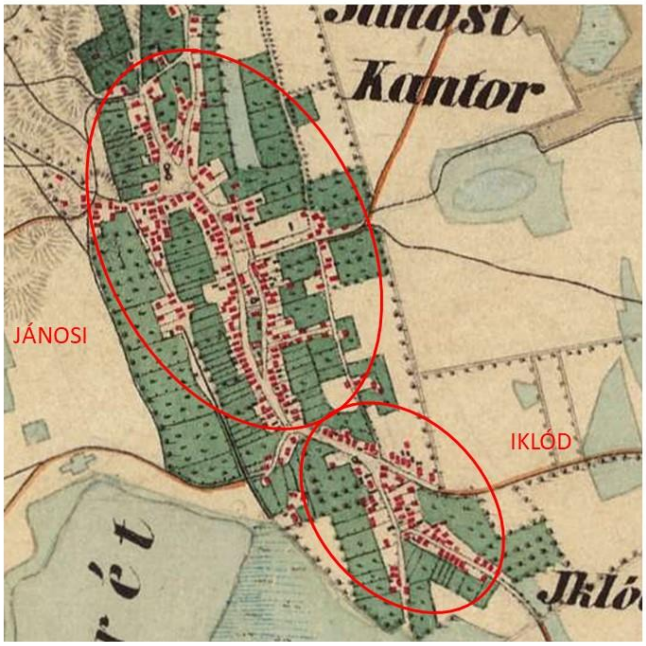

Jánosi és Iklód már a XVIII-XIX. században teljesen összenőtt, a két település elkülönülése nem figyelhető meg

A település délnyugati irányba történő terjeszkedésének a Jánosi-nagy-rét szab határt.

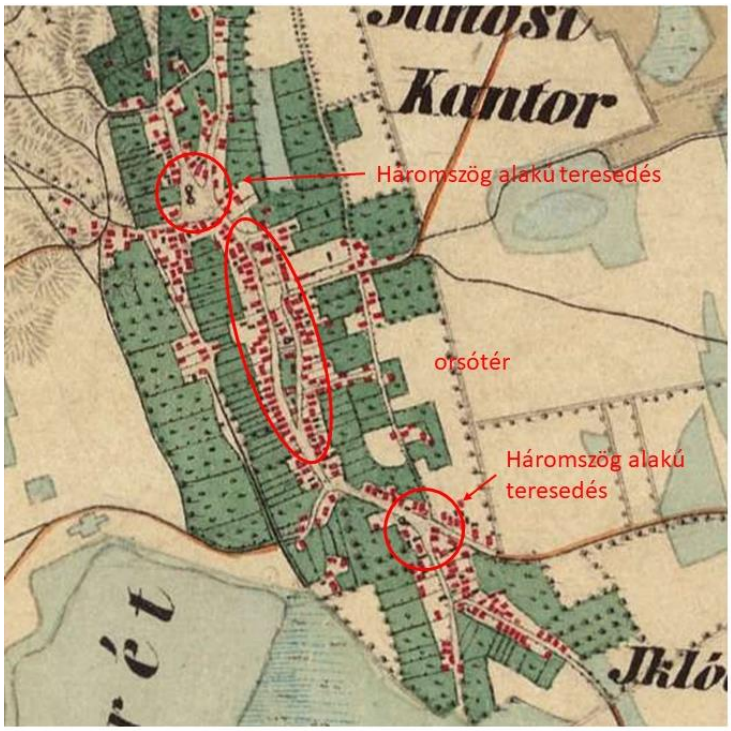

A XVIII-XIX. század meghatározó épületei a településen az egyházi épületek. A mai református templom helyén már a középkorban is állt egyház, amely a XVIII. századra erősen romos állapotban lehetett. 1768-ban kezdődik a ma is álló templom építése. 1768-ban a Hatvani Bíró Mihály "áts mester" elfogadta a felkérést, hogy építsen egy fatornyot a templomhoz. 1769-ben Sopper János Debreceni bádogos mester felvállalta, hogy erre a toronyra készítsen öt gombot, és "vitorlát, kakast és mindenfelé néző csillagot". Az akkor épülő templom valószínűleg egyhajós lehetett, és a régi katolikus templom továbbépítése lehetett. Ez ma a toronytól a szószék felé terjedő rész. Az építkezés lassan haladt 1785-ben tudták csak elkezdeni a tényleges munkát. Sürgetett az idő, mert a felajánlott kövek, faanyagok már kezdtek tönkre menni. 1789-re elkészült minden, sőt a buzgó adakozás következtében még sok építőanyag meg is maradt. 1791 karácsonyán felszentelték a templomot. Az új templomot azonban hamar kinőtte a gyülekezet. A XIX. század elején a templom bővítéséről határoznak.

1826-ban felkérték a Nagyváradi lakos Hamza Jánost, hogy készítsen el 150 ezer téglát. 1829. április 5-én megkötötték a Kántorjánosi Református Egyház presbiterei, és az akkori lelkész Kulifay Miklós egy kőművesmesterrel Fock Ignác Nagykárolyi építőmesterrel a szerződést. Fock Ignác vállalta, hogy kibővíti a templomot, és utána felépíti a tornyot. A déli hajó ekkor épült fel, majd a torony, ami négy részben készült el, ez három párkányzatra és emeletre bontva készült az akkor legjobb ízlés szerint. Külön megállapodtak, hogy a templomon az eresz alatt párkányt fog készíteni, az új épületen négy új ablak lesz, és egy gömbölyű az ajtó felett, illetve, hogy a régi templomot felújítsa. 1829-36 között épült fel a déli hajó és a ma is látható torony. Az újonnan épült toronyra Wagner István Nagykárolyi mester készítette el a ma is látható gömböt, kakast és csillagot. A torony négy sarkában lévő grádicsokat, és a harang széket Megesméresi Montojó István készítette el. A torony derekán lévő bádogfedést 1837-ben Nock József bádogos mester készítette el.

A Rákóczi-szabadságharcot lezáró szatmári béke utáni békés időszakban a legnagyobb problémát a gyéren lakott területek újbóli benépesítése. Azok a földbirtokosok, akiknek nem volt anyagi lehetőségük, hogy külföldi telepeseket fogadjanak, azok elsősorban az aratni járó tótokat, ruszinokat igyekeztek megnyerni a maradásra. Császárit és Parasznyát egészen, Derzset, Fábiánházát, Nyírcsaholyt, Kisecsedet, Mérket, Pusztateremet, Porházát, Gebét, Hodászt, Kántorjánosit, Nagydobost, Nyírcsászárit, Nyírvasvárit, Ópályit, Mátészalkát, Nagypeleskét, Lázárit, Rozsályt, Sárközt, Adorjánt, Egrit, Szárazbereket, Homokot, Méhteleket, Mikolát, Nagyhodost, Sárt, részben oroszok szállották meg, akik hamar asszimilálódtak. Az újonnan betelepülők hozták magukkal görög katolikus vallásukat is. Így Kántorjánosiban is már a XVIII. században állt görög katolikus templom.

1715-ben alapíthatták a görög katolikus paróchiát Kántorjánosiban, amely Hodász fíliája volt, de önálló templommal rendelkezett, amelyet már 1775-ben régi romos épületként írtak le. Az első templom fából épülhetett, amely szintén az orsótér déli végében állt. A fatemplom helyett új, szilárd anyagból épített templom megáldására 1841 novemberében Vajda Bazil kerületi esperes kapott engedélyt az egyházi főhatóságtól. A hajó nyugati végén eredetileg egy fatorony magasodott, amelyet a 20. században lebontottak. Az oltárát 1931-ben megújították. Sokáig a templomban állt a korábbi fatemplomból átmentett ikonosztázion, amelynek töredékeit (Istenszülő-alapkép, ünnepsor és két apostol képe) a nyíregyházi Görögkatolikus

Egyházművészeti Gyűjtemény őrzi. A templom falképeit Szilágyi János festette 1976-ban, az ikonosztázion Zolcsák Miklós munkája, amelyet 2011-ben fejezett be.

A második és a harmadik katonai felmérés között eltelt idő alatt jól megfigyelhető a város növekedése. Újabb utcák nyomvonala alakul ki. Elkezdődik a mai Zalka Máté utca beépítése, és megjelenik a Szabadság utca, Hunyadi János utca, Dózsa György utca nyomvonala. A középkori eredetű orsótér még mindig meghatározó szerkezeti eleme a településközpontnak, habár jóval egyszerűbb formában ábrázolják.

Szembetűnő változás, hogy a református templom mellett megjelenik a görög katolikus templom is.

A település mai szerkezete megtartotta középkori eredetét, az orsótér a középkori eredetű református templommal ma is hangsúlyos eleme a településszerkezetnek. A középkori határokat jelentősen túlnőtte, elsősorban nyugati és keleti területek irányában.

A település mai szerkezete megtartotta középkori eredetét. A középkori eredetű városszervező erők máig hatnak Kántorjánosi településszerkezetére: az orsótér és a református templom meghatározó elemei a községnek, amelyek biztosítják Kántorjánosi egyedi arculatát. Jellegzetes, örökségvédelmi szempontból értékes építészeti elemek elsősorban ezekhez a csomópontokhoz köthetőek.
A középkori orsótér, a jelenlegi Kossuth Lajos és Arany János utcák által közrezárt terület, napjainkig megőrizte eredeti alakját, formáját. A település központjában lévő tér ma a település legnagyobb zöldfelülete.

Kántorjánosi a harmadik katonai felmérés térképlapján

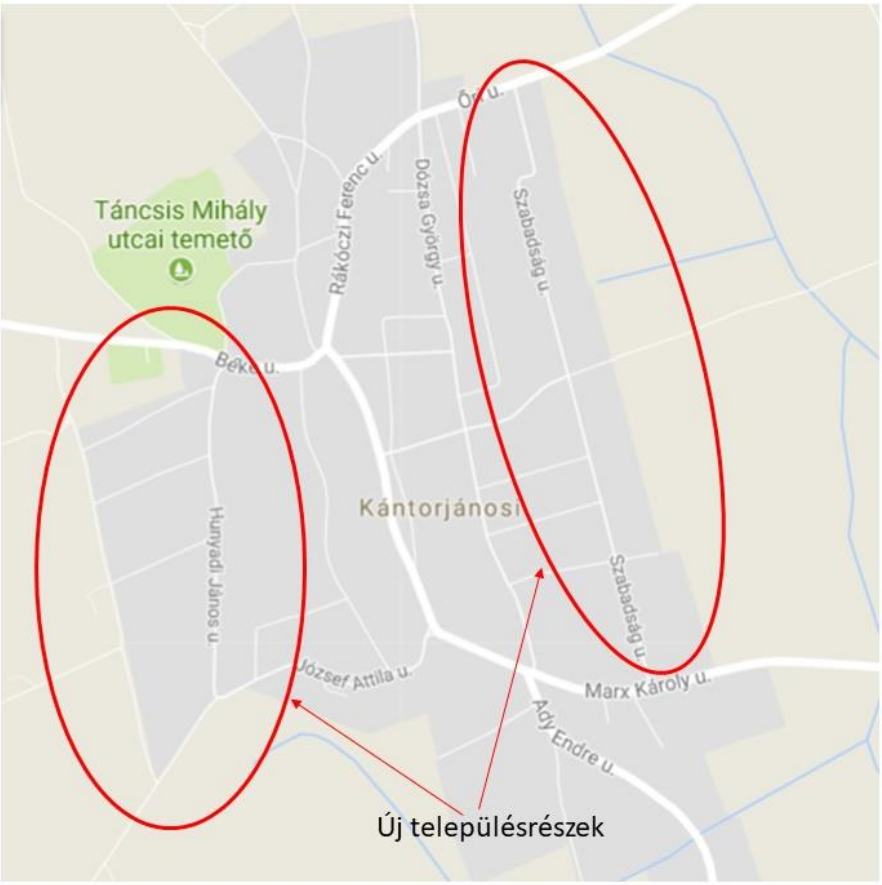

Kántorjánosi napjainkban

Az orsótér napjainkban

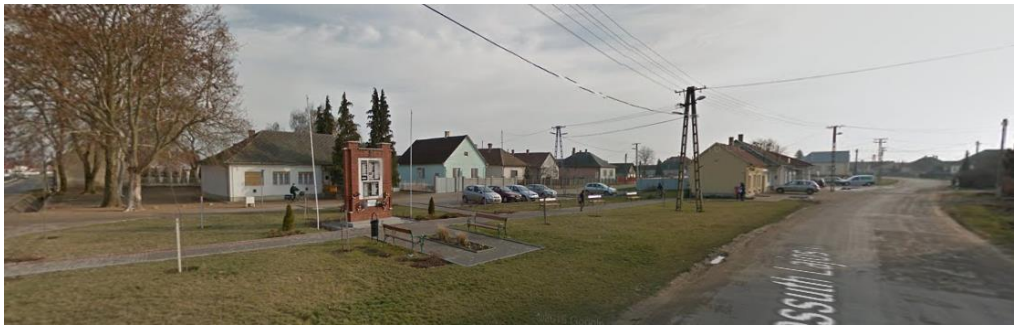

A polgármesteri hivatal épülete az orsótérben

A modern településrendezési eszközök legfontosabb feladata a középkori településszerkezeti elemek megőrzése és az utókorra történő hagyományozása.

A település falusias jellegét őrzi, amit jól jeleznek a hagyományos szalagtelkekhez köthető, az utcára merőleges tengelyű beépítések. Az utca tengelyre merőlegesen elhelyezett tornácos parasztházak kedves színfoltjai a település arculatának, azonban kevés számuk miatt nem meghatározó elemei a falusias utcaképnek. A második világháború után megkezdődött a településkarakter átalakulása, nagy számban jelentek meg a Kádár-kocka típusú családi házak.

Hagyományos beépítés a főutcában

Az 1945. előtti időszakot annyira jellemző népi építészetnek alig maradt nyoma Kántorjánosiban. Hagyományos építésű, a térségre jellemző oldaltornácos parasztház ma már alig található a településen. A meglévő néhány kedves épület is jellemzően üresen áll, és nagyon leromlott műszaki állapotban van.

Az utcaképet helyenként teljesen uralják a kockaalakú családi házak sora

Napjaink legjelentősebb a települést érintő térszerkezeti változása, az új közlekedési folyosó, az M3-as autópálya megépülése. Kántorjánosi nem rendelkezik közvetlen autópálya csomóponttal, de a közeli Őrnél rövid idő alatt el lehet érni a főutat.

Felhasznált források

Az Első Katonai Felmérés. A Magyar Királyság teljes területe. 1782-1785. ARCANUM DVD-ROM. 2004.

A Második Katonai Felmérés. A Magyar Királyság és a Temesi Bánság. 1819-1869. ARCANUM DVD-ROM. 2005.

A Harmadik Katonai Felmérés. 1869-1887. ARCANUM DVD-ROM. 2007.

Lipszky János: A Magyar Királyság és társországai térképe és névtára. 1804-1810. ARCANUM DVD-ROM. 2004.

Az 1715. évi országos összeírás. ARCANUM DVD-ROM. 2004.

Google Street View

Felhasznált irodalom

A jobbágylét dokumentumai az úrbérrendezés kori Szatmár vármegye Nyíri járásából. Nyíregyháza, 2010.

Az Osztrák-Magyar Monarchia írásban és képben. Budapest, 1891.

Szatmár vármegye. Magyarország vármegyéi és városai. A „Magyarország vármegyéi és városai" állandó munkatársainak közreműködésével szerkeszti Dr. Sziklay János és Dr. Borovszky Samu. Budapest, 1896.

Istvánovits Eszter-Lőrinczy Gábor: Régészeti ásatások és leletek Szabolcs-Szatmár megyében 1981-83. In: Régészeti tanulmányok Kelet-Magyarországról. Szerk: Németh Péter. Folklór és Etnográfia 24. Debrecen 1986. 164.

Istvánovits Eszter: Kántorjánosi határa. In: Régészeti kutatások Magyarországon 2008. Budapest, 2009. 207.

Jakab Attila: Kántorjánosi – Homoki II. forduló. In: Régészeti kutatások Magyarországon 2008. Budapest, 2009. 206.

Jósa András: A kántorjánosi bronzleletről. Archaeológiai Értesítő 1894. 249-250.

Kálnási Árpád: A mátészalkai járás földrajzi nevei. Debrecen, 1989.

Kiss Lajos: Földrajzi nevek etimológiai szótára. Budapest, 1997.

Maksai Ferenc: A középkori Szatmár megye. Budapest, 1940.

Mező András – Németh Péter: Szabolcs-Szatmár megye történeti-etimológiai helységnévtára. Nyíregyháza, 1972.

Ante viam stratam (szerk.: Szabó Ádám) A Magyar Nemzeti Múzeum megelőző feltárásai Kántorjánosi és Pócspetri határában az M3 autópálya nyírségi nyomvonalán. Budapest, 2012.

Németh Péter: A középkori Szatmár megye települései a XV. század elejéig. Nyíregyháza, 2008.

Az ezerarcú Nyírség. Varázsos tájak. szerk.: Tóth M. Ildikó. Nyíregyháza, 2000.

Szabó Ádám – Szenthe Gergely: Kántorjánosi – Homoki-dűlő-nyugati pereme. In: Régészeti kutatások Magyarországon 2010. Budapest, 2011. 251-252.

1.2. A település régészeti örökségének felmérése

Kántorjánosi régészeti örökségének összefoglalása elsősorban adattári kutatásokra épül. A 2000-es években két jelentős földmunkával járó beruházás is áthaladt Kántorjánosi határán, amely nagykiterjedésű régészeti feltárásokat eredményezett. Az M3-as autópálya építésének és a MOL 1000-es gázvezeték lefektetésének köszönhetően nagymértékben bővültek ismereteink Kántorjánosi régészeti örökségére vonatkozóan. Azonban a település teljes területét érintő szisztematikus és szakszerű régészeti topográfiai kutatás még nem történt. A fellelhető adatok a korábbi lelőhely bejelentések és leletmentések eredményei. A lelőhelyekre vonatkozó adatokat a Jósa András Múzeum adattárából, a Forster Gyula Nemzeti Örökségvédelmi és Vagyonvédelmi Központ közhiteles nyilvántartásából[1], valamint a vonatkozó régészeti és helytörténeti irodalom áttekintése alapján állítottuk össze. A nyilvántartott régészeti lelőhelyek mellett régészeti érdekű területeket is megjelöltünk, ahol nagy valószínűséggel található lelőhely, de ezek pontosítására terepbejárás szükséges.

Régészeti lelőhelynek tekinthető az a földrajzilag körülhatárolható terület, amelyen a régészeti örökség elemei történeti összefüggéseikben találhatók. Régészeti örökség az emberi létnek a föld felszínén, a föld vagy a vizek felszíne alatt és a természetes vagy mesterséges üregekben 1711 előtt keletkezett érzékelhető nyoma, mely segít rekonstruálni az emberiség történetét és kapcsolatát környezetével. Régészeti örökségünk hazánk múltjának és jelenének pótolhatatlan, egyedi és meg nem újítható forrása, amelynek védelméről a 2001. évi LXIV. törvény rendelkezik.

A Kárpát-medence régészeti szempontból nagyon szerencsés természetföldrajzi tényezőkkel rendelkezik. A délről, keletről, vagy akár a nyugatról érkező régészeti kultúrák, népcsoportok megtalálták letelepedésükhöz, gazdálkodásukhoz szükséges feltételeket.

A Kárpátok koszorújából lefutó, az Alföldre érkező, esésüket vesztő folyók gyakran kényszerülnek helyzetük változtatására. A meanderező folyók sűrű vízhálózatot alakítottak ki a síkvidéki területeken, számos ér, patak, folyás, folyócska kanyargott itt. A folyókat, patakokat, ereket kísérő magaspartok, árvízmentes hátak kiváló lehetőségeket kínáltak települések kialakításához a régészeti korokban.
A XIX. századi lecsapolási munkák megkezdése előtt az ország vízben gazdag táj volt. Nem volt ez másképp a Nyírség területén sem. A homokhátak között kialakult szikes tavak, buckaközi mocsarak sűrű hálózata alakult ki. A tavak vízmentes magaspartjai pedig jó körülményeket kínáltak a régészeti korokban a megtelepüléshez.
A régészeti lelőhelyek jelentős része észrevétlenül beolvad a tájba és csak a felszínen, a szántásban gyűjthető kerámiatöredékek alapján, csak a régész szakemberek számára felismerhetőek.

Az ország területén található régészeti lelőhelyek speciális csoportját alkotják a földből épített védművek, sáncok, földvárak, erődítések, halmok. Itt az Alföldön legnagyobb számban ezek közül a halmok, kurgánok fordulnak elő, ami igaz Kántorjánosi határára is. Talán a leglátványosabb, legérdekesebb régészeti lelőhelyek tartoznak ebbe a csoportba, azonban

[1] A Forster Gyula Nemzeti Örökségvédelmi és Vagyonvédelmi Központ jogutódja 2017. január 1-től a Budavári Ingatlanfejlesztési KHT. A régészeti lelőhelyek közhiteles nyilvántartását azonban a Miniszterelnökség vette át.

ezen lelőhelytípusok a régészeti lelőhelyek csak apró kis töredékét reprezentálják. Szerencsés esetekben a terepen, a felszínen is jól azonosíthatóak, emiatt nemcsak a régész szakemberek figyelmére tarthatnak számot. A mesterséges építmények már a történeti korokban is felkeltették az emberek érdeklődését. Az egyes objektumokhoz számos legenda, monda, történet kapcsolódik, amelyek esetenként a földrajzi elnevezésekben is fennmaradnak.

A Kelet-Európai steppéről, a rézkor végén érkező úgynevezett gödör síros kurgánok népe emelte a sírhalmokat, a közösségből kiemelkedő, magas rangúakat megillető tisztelet jeleként. Funkciójuk gyakorlatilag azonos az egyiptomi piramisokéval, csak a kőben szegény Alföldön nem volt lehetőség kőből megépíteni a halmokat.

A kurgánok a régészeti és történeti korokban, minden alkalommal betöltöttek valamilyen funkciót. A rézkor után megtelepedő népek is előszeretettel használták temetkező helyül a halmokat. A régészeti feltárások során több alkalommal kerültek feltárásra a kurgánokba később beásott szarmata, valamint népvándorláskori sírok. A Kárpát-medencébe érkező honfoglaló magyarok is szívesen használták őket temetkező helyül. Az Árpád-korban pedig, mint a vidék legmagasabb pontjai, kiváló lehetőséget kínáltak az első templomok helyének kiválasztásához. A középkorban is számon tartották a síkvidék jellegzetes tereptárgyait, mint határjeleket. A középkori oklevelekben fennmaradt határjárások gyakran említik a halmokat, amelyekhez jól lehetett tájékozódni az egyes birtokok határainak leírása alkalmával. A XVI. században az első kéziratos térképeken is feltüntetik a legjelentősebb halmokat, és földmérési jeleket helyeznek el rajtuk.

A földvárak, tellek, kurgánok, halmok, sáncok nagy része egyedileg védett régészeti lelőhely, azaz miniszteri határozatban, illetve miniszteri rendeletben kimondott védelem a kulturális örökségvédelméről szóló 2001. évi LXIV. törvény legmagasabb szintű védelmét jelenti. A védelem célja elsősorban a további beépítések, bolygatások megakadályozása, hogy a lelőhely minél nagyobb része eredeti összefüggéseiben maradjon fenn az utókornak. Tiszalök esetében egyelőre még egyetlen halom esetében sem született ilyen típusú régészeti védelem.

A kurgánok esetében a 2001. évi LXIV. törvény kimondja, hogy a tájképi jelentőséggel bíró kurgánokat a beruházások során el kell kerülni.

A halmok egyik legnagyobb ellensége a folyamatos mezőgazdasági művelés, a szántás által felgyorsított erózió következtében a halmok gyorsan elvesztik eredeti formájukat, alakjukat, és egyre inkább belesimulnak az alföldi tájba. Pusztulásukat viszont lelassítja az a körülmény, hogy tetejükön nagyon gyakran háromszögelési alappont található.

A kunhalmok felmérését a Hortobágyi Nemzeti Park végezte el, ennek a listának a felülvizsgálatára a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal bevonásával került sor. A 2007-2008. folyamán végzett munka során, a rendszeres terepi munkának köszönhetően számos a listában korábban nem szereplő halom azonosítására nyílt lehetőség, majd a KÖH adatszolgáltatása alapján megszületett 32/2010. (III. 30.) FVM rendelettel módosított 50/2008. (IV. 24.) FVM rendelet, amelynek 1. melléklet 9. pontja alapján: „A Mezőgazdasági Parcella Azonosító Rendszerben rögzített tájképi elemek megőrzése kötelező. A kunhalom területén a gyeptelepítés előkészítéséhez szükséges talajmunkák kivételével bárminemű talajmunka végzése és a fahasználat tilos.”

Régészeti terepi munkák során azonban tapasztaltuk, hogy újabb halmok azonosítása történt, amelyek bekerültek a közhiteles régészeti nyilvántartásba, de nem feltétlenül kerültek át a Nemzeti Park által vezetett listába, így feltétlenül indokolt és szükséges a listák egyeztetetése, frissítése.

Kántorjánosi délnyugati határában közvetlenül a határon húzódik a Gyulaji-halom, amelyet lehet, hogy határ halomként is használták.

Az utóbbi évek nagy felületű kutatásai bizonyítják, hogy a település határa a neolitikumtól kezdődően folyamatosan lakott volt. Az autópálya nyomvonalában a Homoki-dűlőben újkőkori, rézkori, császárkori település részletét tárták fel a régészek.

Kántorjánosi határában előkerült leletek közül az egyik legszebb darab a késő bronzkor idejéből származik. Ibrányi János beltelkén egy bronzbogrács mellett különböző bronzból készült bronzkori használati tárgyak: tokosblták, sarlók töredékei is előkerültek.

A Keresztútnál előkerült kelta fibulák és edénytöredékek bizonyítják, hogy a vaskorban is lakták a település határát.

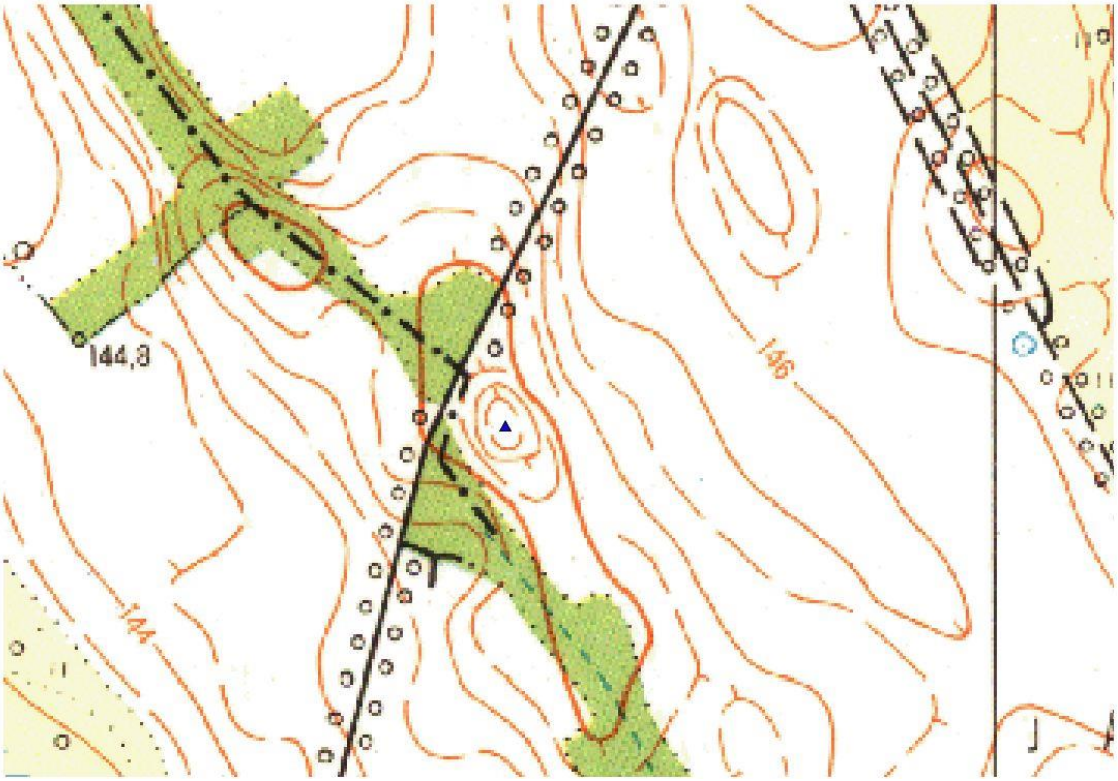

Gyulaji-halom Kántorjánosi délnyugati határában

A sírhalom alig észrevehetően emelkedik ki környezetéből

Az Árpád-korban Kántorjánosi határában több kisebb-nagyobb falu: Iklód, Gothard, Vasvári, Kopántelke, Rét, Ruszka, Martoni létezett, amelyeket szinte kizárólag csak a középkori oklevelekből ismerünk, régészeti kutatás még nem érintette azokat.

Kántorjánosi régészeti lelőhelyeinek fenti, vázlatos áttekintése alapján, a számos ismertté vált régészeti lelet ellenére azt a következtetést vonhatjuk le, hogy Kántorjánosi nem tartozik a régészeti szempontból jól kutatott települések közé. A település területén folytatott régészeti ásatások elsősorban különböző beruházásokhoz kapcsolódtak. A 2000-es évekig gyakorlatilag elkerülték a régészeti feltárások Kántorjánosit. A régészeti kutatások terén nagy változást hozott a 2000-es évek két egyik leghosszabb beruházása. A MOL 1000-es gázvezeték telepítéséhez, valamint az M3-as autópálya kivitelezéséhez kapcsolódóan jelentős feltárásokra került sor. A két beruházás példájának említése jól megvilágítja, hogy tulajdonképpen Kántorjánosi határában bárhol lehet régészeti lelőhelyre, régészeti leletekre rábukkanni. A település közigazgatási határában több nyilvántartott régészeti lelőhelyet ismerünk, de ez nem jelenti azt, hogy ismerjük valamennyit. A település határában szisztematikus régészeti topográfiai kutatások még nem történtek, így nem került feltérképezésre a település teljes határa. A mellékelt lista csak egy reprezentatív mintavételnek tekinthető, és nem szabad azt a következtetést levonni belőle, hogy ismerjük Kántorjánosi közigazgatási határában található valamennyi régészeti lelőhelyet. A földmunkával járó beruházások tervezése során mindenképpen figyelembe kell venni, hogy a jelenleg lehatárolt területeken kívül is kell régészeti leletek előkerülésére számítani. A fenti körülményt ma már a kulturális örökség védelméről szóló 2001. évi LXIV. törvény is tükrözi,

hiszen a jogszabály legutóbbi módosítása megkülönbözteti a régészeti lelőhely és a nyilvántartott régészeti lelőhely fogalmát.
A településen komoly örökségvédelmi kockázatot jelenthetnek a zöld mezős beruházások. A település teljes határát lefedő régészeti topográfia hiányában újabb régészeti lelőhelyre gyakorlatilag a település határában bárhol rá lehet bukkanni különböző földmunkák során. A nagy felületű zöldmezős beruházásoknál mindenképpen számolni kell régészeti lelőhelyek előkerülésével, így különösen fontosnak tartjuk, hogy a zöldmezős beruházások előkészítésénél nagy hangsúlyt kapjon a régészeti örökség felmérése. Javasoljuk, hogy az ilyen típusú beruházások esetén a tervezés legkorábbi fázisában készüljön el a próbafeltárást is magába foglaló előzetes régészeti dokumentáció, vagy örökségvédelmi hatástanulmány, ugyanis csak ennek a dokumentációnak a segítségével lehet csökkenteni a régészeti örökség által jelentett kockázatot. Javasoljuk, hogy a vállalkozások telephelyeinek kiválasztása során a régészeti örökségvédelmi szempontokat is vegyék figyelembe.
A régészeti örökségvédelmi kockázat tovább csökkenthető már korábban kialakított telephelyek korszerűsítésével, azaz a barna mezős beruházások ösztönzésével.

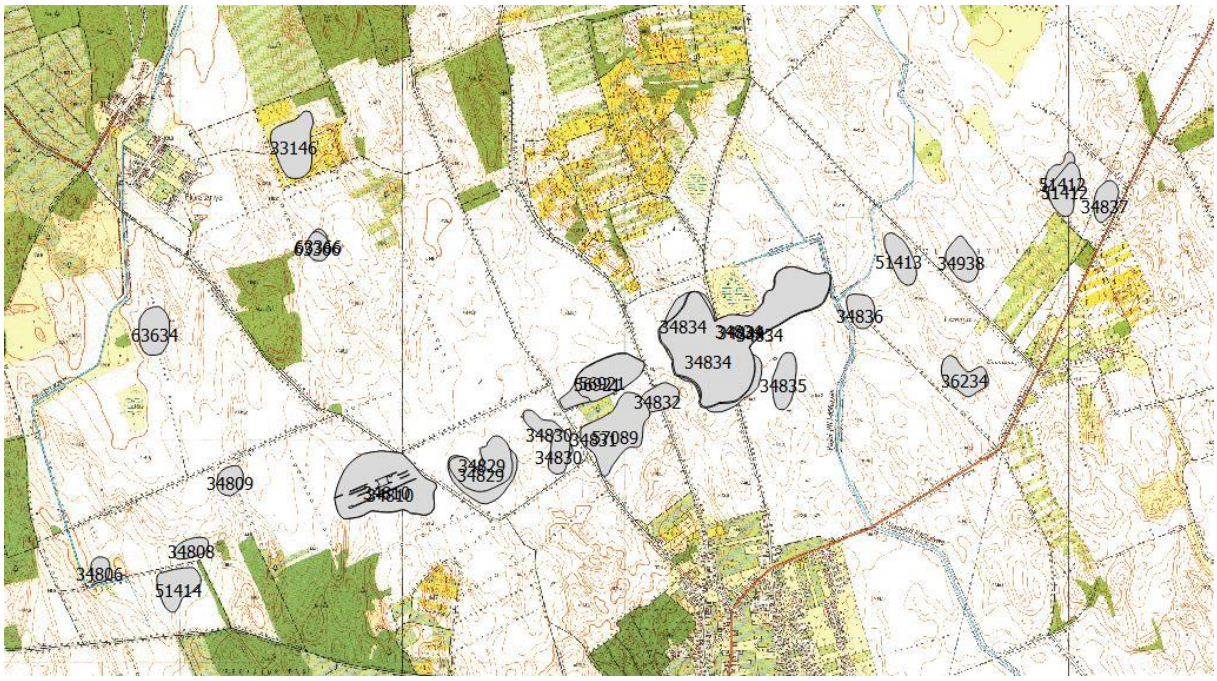

Nyilvántartott régészeti lelőhelyek Kántorjánosi északi határában, az M3 autópálya nyomvonalában

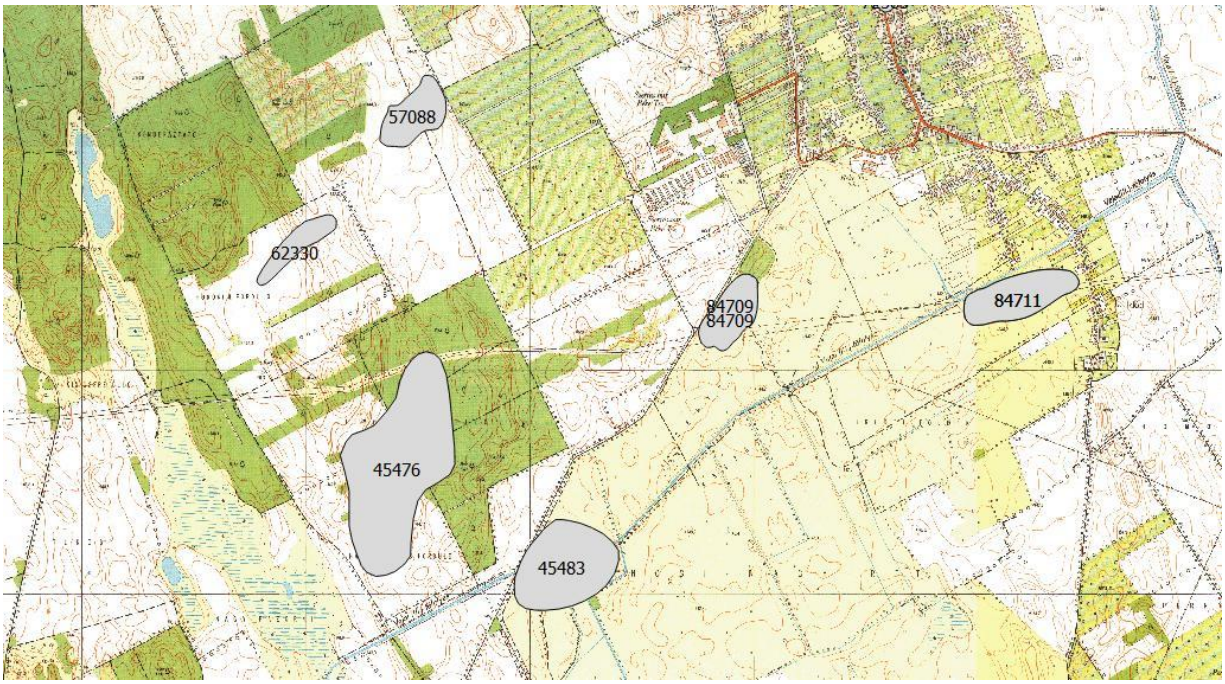

Nyilvántartott régészeti lelőhelyek Kántorjánosi déli határában

Nyilvántartási azonosítóval nem rendelkező régészeti lelőhelyek Kántorjánosi közigazgatási határában

A nyíregyházi Jósa András Múzeum Régészeti Adattárának feljegyzései alapján további régészeti lelőhelyek valószínűsíthetők még Kántorjánosi határában, azonban a kevés és pontatlan helymegjelölések miatt ezek pontos beazonosítása nem lehetséges.

Keresztút
1983-ban kelta temetőre utaló leletek: fibula és edények kerültek a felszínre.

Ibrányi János beltelke
1894-ben egy késő bronzkori kincsleletet találtak, a depot alkotó bronztárgyakat: tokosbaltákat, sarlókat, késeket, bronzlemezeket egy bronzbográcsban ásták el.

Rét
Okleveles adatból ismert középkori település Kántorjánosi határában, 1411-ben említik.

Vasvári
Okleveles adatból ismert középkori település Kántorjánosi határában, 1411-ben említik.

Gothard
Okleveles adatból ismert középkori település Kántorjánosi határában, 1411-ben említik.

Martoni
1357-ben történt határjárás alkalmával említik a középkori falut Hodász és Ruszka között, amely Kántorjánosi határain belül feküdt.

Kántorjánosi közigazgatási határában húzódó régészeti érdekű területek

Középkori templom környezete

Az okleveles adatokból ismerjük, hogy a középkori Kántorjánosit 1272-ben említik először. A középkori Kántorjánosi pontos elhelyezkedését, kiterjedését nem ismerjük, annak elhelyezkedésére a középkori eredetű református templom elhelyezkedése utal. A település középkori központjában a templom állt. A középkori településhez tartozó épületek, régészeti jelenségek a templom körül húzódtak. A belterületen végzett régészeti kutatások hiányában a középkori település pontos kiterjedésének megrajzolását nem tudjuk elvégezni.
A középkori település maradványait a belterületen modern építési törmelék borítja, amelynek vastagságát régészeti kutatás hiányában nem ismerjük, azonban azt valószínűsíthetjük, hogy egy-egy építkezés pinceszintjén már lehet számítani késő középkori-kora újkori településmaradványok előkerülésére. A fentieknek megfelelően a település központjában, a mélyebb alapozási síkkal rendelkező építkezések esetén különös gonddal kell eljárni. Az építkezések földmunkáihoz pedig javasolt a régészeti felügyelet megrendelése.

Kántorjánosi határában további régészeti érdekű területeket találunk az egykori szikes tavak, mocsarak, lápok magas partjain, így például Kántorjánosi délnyugati határában Jánosi-tag, Halom-Szarkás-forduló, Homok-forduló, Kenderáztató határrészen.

Kántorjánosi nyugati határában húzódik a Pallavicini-szivárgó, keleti határában a Vajai (III. sz.)-főfolyás, amely egy egykori nyírvízfolyás, ami több egykoron vízjárta medencét kapcsol össze. Kántorjánosi közigazgatási határába eső vízmentes magaspartja régészeti érdekű területnek minősül, ahol a kulturális örökség védelméről szóló törvény értelmében régészeti leletek előkerülésére kell számítani.

1.3. A védett műemléki értékek települési értékleltára

1.3.1. A világörökségi és a világörökségi várományos helyszínek és területek

Kántorjánosi közigazgatási területén nincsen az UNESCO kulturális vagy természeti világörökségi helyszínek közé felvett objektum, terület, és ilyen nem szerepel a magyarországi várományos helyszíneket felsoroló jogszabályban sem.[2]

1.3.2.Az országos építészeti örökség elemei

Országos védelem alatt álló műemlék nem található Kántorjánosi közigazgatási határában.

[2] A Világörökségi Várományos Helyszínek Jegyzékéről szóló 27/2015. (VI. 2.) MvM rendelet

1.3.3. A védetté nyilvánított és nyilvántartott régészeti lelőhelyek

Kántorjánosi közigazgatási határában miniszteri rendelettel védetté nyilvánított régészeti lelőhely nem található.

Kántorjánosi közigazgatási határában található nyilvántartott régészeti lelőhelyek[3]

azonosító	lelőhelyszám	név	leírás	HRSZ
33146	1	Mányi-dűlő	Helyszíni szemle során neolit településre utaló leletek kerültek felszínre.	0147/1, 0147/2, 1417, 1418, 1419, 1420, 1421, 1422, 1423, 1424, 1425, 1426, 1427, 1428, 1429, 1430, 1431, 1432, 1433, 1434, 1435, 0187, 1438/1, 1439, 1440, 1441, 1442, 1443, 1444, 1445, 1446
36234	2	Emmamajor	Helyszíni szemle során római kori-szarmata település maradványait figyelték meg.	0277/3, 0277/8, 0275/9
34806	3	Prókátor tagtól ÉNY-ra	1993-ban a Jósa András Múzeum régészei által végzett terepbejárás során őskori településre utaló leleteket gyűjtöttek.	0150
34808	4	Prókátor tagtól É-ra	1993-ban a Jósa András Múzeum régészei által végzett terepbejárás során őskori-bronzkori településre utaló leleteket gyűjtöttek.	0150
34809	5	Prókátor tagtól ÉÉK-re	1993-ban a Jósa András Múzeum régészei által végzett terepbejárás során Árpád-kori településre utaló leleteket gyűjtöttek.	0149, 0150, 0148/3
34810	6	Hetei- tag	1993-ban a Jósa András Múzeum régészei által végzett terepbejárás során őskori, Árpád-kori településre utaló leleteket gyűjtöttek.	0146/7, 0182, 0146/6
34829	8	Péteri- tag	1993-ban a Jósa András Múzeum régészei által végzett terepbejárás során őskori településre utaló leleteket gyűjtöttek.	0194/1, 0194/2
34830	9	Péteri tag II.	1993-ban a Jósa András Múzeum régészei által végzett terepbejárás során középkori településre utaló leleteket gyűjtöttek.	0194/2, 0194/1
34831	10	Urbárista	1993-ban a Jósa András Múzeum régészei által	0231/1

[3] A Forster Gyula Nemzeti Örökségvédelmi és Vagyonvédelmi Központ 2016. áprilisi adatszolgáltatása alapján

			végzett terepbejárás során késő középkori településre utaló leleteket gyűjtöttek.	
34832	11	Urbárista II.	1993-ban a Jósa András Múzeum régészei által végzett terepbejárás során ismeretlen korú településre utaló leleteket gyűjtöttek.	0231/1, 0233/2, 0232
34834	13	Homoki-dűlő I- II.	1993-ban a Jósa András Múzeum régészei által végzett terepbejárás során neolit, kelta, császárkori, középkori településre utaló leleteket gyűjtöttek. Az M3 autópálya építését megelőzően a Magyar Nemzeti Múzeum régészei tárták fel a lelőhelyet, amikor neolit, rézkori, császárkori település maradványai kerültek felszínre.	0272/3, 0233/2, 0234, 0272/23, 0272/24, 0272/25, 0272/26, 0272/18, 0272/19, 0272/20, 0272/21, 0272/22, 0271, 0272/9, 0272/14, 0272/13, 0272/12, 0272/11, 0272/7, 0272/8, 0272/10
34835	14	Homoki-dűlő III.	1993-ban a Jósa András Múzeum régészei által végzett terepbejárás során rézkori, bronzkori, császárkori, Árpád-kori településre utaló leleteket gyűjtöttek.	0272/25, 0272/26, 0272/27
34836	15	Emmamajor	1993-ban a Jósa András Múzeum régészei által végzett terepbejárás során őskori településre utaló leleteket gyűjtöttek.	0275/9, 0275/6
34837	16	Emmamajor II.	1993-ban a Jósa András Múzeum régészei által végzett terepbejárás során Árpád-kori településre utaló leleteket gyűjtöttek.	0284/7, 0284/8
34938	17	Hosszú-hegyi dűlő	1993-ban a Jósa András Múzeum régészei által végzett terepbejárás során ismeretlen korú településre utaló leleteket gyűjtöttek.	0279/36, 0279/37, 0279/2
45476	18	Pénzverem	1949-ben egy bronzkori urnát találtak a lelőhelyen, 1993-ban a Jósa András Múzeum régészei által végzett terepbejárás során bronzkori leleteket gyűjtöttek.	084/1, 096, 083, 079/4, 079/3, 079/2, 079/1, 078, 077, 076/2, 076/3, 076/4, 075, 074, 070/2, 070/1, 063/1, 063/2
45483	19	Nagyrét-dűlő	1931-ben a III. számú főfolyás mélyítésekor egy bronzkori edényt találtak.	033, 032, 034, 051/4, 051/5, 051/6, 051/7, 051/2, 052, 038/1, 035/1, 035/2, 035/3
51412	20	Hosszúhegyi-dűlő és Borsó-szeg határa	2005-ben az M3 autópálya építésének előkészítésekor folytattak terepbejárást a	0284/9, 0284/10, 0280

			Jósa András Múzeum régészei.	
51413	21	Hosszúhegyi-dűlő	2005-ben az M3 autópálya építésének előkészítésekor folytattak terepbejárást a Jósa András Múzeum régészei.	0275/9
51414	22	Prókátor tagtól É-ra	2005-ben az M3 autópálya építésének előkészítésekor folytattak terepbejárást a Jósa András Múzeum régészei.	0156
56921	23	Péter-tagtól K-re	2005-ben az M3 autópálya építésének előkészítésekor folytattak terepbejárást a Jósa András Múzeum régészei.	0229/2, 0229/3, 0230, 0232
57088	24	Szerfás majortól Ny-ra (MOL 27. lh.)	MOL 1000-es gázvezeték előkészítési munkálatai során 2008-ban a Jósa András Múzeum régészei egy őskori és középkori település objektumait tárták fel.	0118, 0119, 0105/1
57089	25	Homoki-dűlő és Hetei-tag között (MOL 28. lh.)	MOL 1000-es gázvezeték előkészítési munkálatai során 2008-ban a Jósa András Múzeum régészei egy középkori település objektumait tárták fel.	0231/1, 0195
62330	26	Homok II. forduló ÉK (MOL 53. lh.)	MOL 1000-es gázvezeték előkészítési munkálatai során 2008-ban a Jósa András Múzeum régészei egy bronzkori település objektumait tárták fel.	0103/1
63634	27	Pallavicini-szivárgótól keletre	A Jósa András Múzeum régészei 2007-ben végzett terepbejárás alkalmával bronzkori leleteket gyűjtött.	0179/6, 0180, 0179/7, 0181/2
76023	28	Gyulaji-halom	Késő rézkor-kora bronzkori halomsír, kurgán.	037, 052
63366	29	Péter-tag északnyugat	2009-ben végzett helyszíni szemle során ismeretlen korú település maradványait figyelték meg.	0190/18, 0190/17
72583	33	Református templom	A középkori Kántorjánosi középkori templomának maradványait sikerült megfigyelni a ma álló református templom falában.	7, 694, 695, 696, 117, 121/1, 120/5, 2, 4/1, 4/2, 3
84709	34	Sertéslegelő, Román gázvezeték 21. lh.	A Román gázvezeték telepítésének előkészítése során végzett helyszíni szemle során gyűjtöttek kerámiatöredékeket.	046/16, 046/17, 046/4, 046/5, 046/6, 046/7, 046/15

84711	35	Iklód, Román gázvezeték 22. lh.	A Román gázvezeték telepítésének előkészítése során végzett helyszíni szemle során gyűjtöttek kerámiatöredékeket.	573, 575/1, 575/2, 575/3, 576, 577, 578, 038/1, 023
84713	36	Kappancs hegyi-dűlő (Román gázvezeték 23. lh.)	A Román gázvezeték telepítésének előkészítése során végzett helyszíni szemle során gyűjtöttek a lelőhelyen kerámiatöredékeket.	0356/27

1.3.4. A helyi építészeti örökség települési értékleltára

Kántorjánosi község nem rendelkezik helyi értékvédelmi rendelettel. A település 2006-ban készítette el azóta is hatályban lévő Helyi Építési Szabályzatát, amelyben helyi védelemre javasolt építészeti értékként szerepel a 201/2 helyrajzi számú ingatlanon álló görög katolikus templom, a 474 helyrajzi számú ingatlanon álló római katolikus templom, az Ady Endre út 29. szám alatti népi lakóház. Sajnos a javaslatokból nem született értékvédelmi rendelet. A fentebb felsorolt épületek mind a mai napig a település helytörténeti szempontból legfontosabb épületei.

Kántorjánosi közigazgatási határában lévő helytörténeti szempontból jelentős épületek

Megnevezés	Cím, hrsz	A védés ideje, módja	Sorszám
Református templom	Kossuth Lajos u. 3 hrsz	Helyi Építési Szabályzat, 2006.	1.
Leírás		Megjegyzés, javaslat	
A templom valamikor a középkori orsótér közepén, a település központjában állt. A település legjelentősebb, legnagyobb hagyománnyal rendelkező épületének jelenlegi megjelenése meglehetősen előnytelen. A szabadon álló épületet a XX. század folyamán iskolaépületekkel vették körbe. A klasszicista stílusban épült templom az iskolaudvaron ma már alig érvényesül. A nyugat-keleti tájolású főhajót észak-déli irányú kereszthajóval bővítették. A templom nyugati homlokzatán klasszicista homlokzat díszekkel, timpanonokkal tagolt torony emelkedik. Az épület homlokzata egyszerű, a tető bádoglemez fedésű. A főhajó déli falában, a leomlott vakolat alatt középkori téglák utalnak a templom középkori eredetére. A templom rossz műszaki állapotban van, felújításra szorul.		A település legértékesebb, az eredeti építőanyagok, és épületszerkezetek mellett eredeti belső térbeosztással is rendelkező épületek esetén indokolt azok országosan védett műemlékké nyilvánításának felterjesztése. A templom tervezett felújításánál figyelmet kell fordítani az esetleges középkori épületrészek feltárására, megőrzésére.	
Kép			

Megnevezés	Cím, hrsz	A védés ideje, módja	Sorszám
Görög katolikus templom	Kossuth Lajos u. 201/2 hrsz	Helyi Építési Szabályzat, 2006.	2.
Leírás		Megjegyzés, javaslat	
A középkori eredetű orsótér déli végében elhelyezkedő szabadon álló egyszerű templomépület. Egyszerű téglatest alakú, félköríves szentéllyel záródó, nyeregtetős, bádoglemez fedésű, nyugati oromfalas modern épület. A templom hosszanti tengelye nyugat-keleti. A nyugati homlokzat hármasosztású, a középső osztásban a főbejárat fölött előtető. Az épület déli oldalánál egyszerű, ácsolt harangláb, mellette kőfeszület. A templom előzménye már a XVIII. században ezen a helyen állt.		A településkarakter megőrzése szempontjából jellegzetes épület, kvalitásos építészeti értékekkel nem rendelkező, azonban helytörténeti szempontból pótolhatatlan emlék.	
Kép			
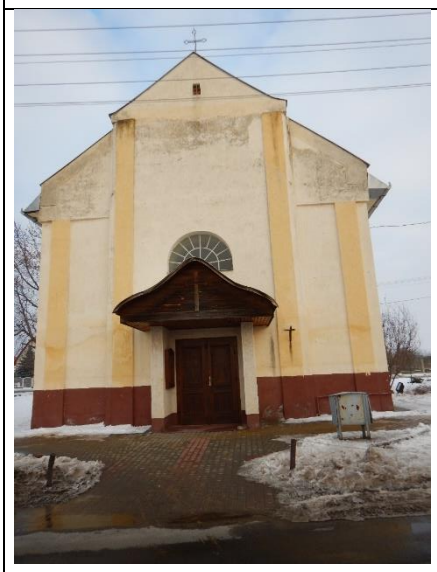			

Megnevezés	Cím, hrsz	A védés ideje, módja	Sorszám
Római katolikus templom	Kossuth Lajos u. 474 hrsz	Helyi Építési Szabályzat, 2006.	3.
Leírás		Megjegyzés, javaslat	
A középkori eredetű orsótér északi végén álló szabadon álló épület, hossztengelye nyugat-keleti irányú. Egyszerű megfogalmazású modern templomépület. Nyugati homlokzata hármas tagolású, középső traktusában a főbejáratnál kis előtér ugrik ki, fölötte 970-re utaló modern vakolatdísz. Az épület délkeleti sarkánál sekrestyeszerű hozzáépítés. Az épület jó műszaki állapotban van.		A településkarakter megőrzése szempontjából jellegzetes épület, kvalitásos építészeti értékekkel nem rendelkező, azonban helytörténeti szempontból pótolhatatlan emlék.	
Kép			

Megnevezés	Cím, hrsz	A védés ideje, módja	Sorszám
Népi lakóház	Ady Endre u. 29.	Helyi Építési Szabályzat, 2006.	4.

Leírás	Megjegyzés, javaslat
A település déli részén álló népi lakóház. Hossztengelye merőleges az utca tengelyére. Oldal- és előtornácos, téglából rakott oszlopokkal. Kontyolt nyeregtetős, utcai homlokzatán deszkából készített oromfallal. Az épület nagyon rossz műszaki állapotban van, üresen áll.	A településkarakter megőrzése szempontjából jellegzetes népi lakóház, rossz műszaki állapota ellenére helytörténeti szempontból pótolhatatlan emlék. A népi építészet kiemelkedő helyi jelentőségű épület helyi védelem alá helyezése indokolt.

Kép

Megnevezés	Cím, hrsz	A védés ideje, módja	Sorszám
Kossuth Lajos és Arany János utcák által határolt teresedés	Kossuth Lajos és Arany János utca		5.
Leírás		Megjegyzés, javaslat	
Középkori eredetű orsótér, amely a településen áthaladó út központjában alakult ki. A tér közepén eredetileg a település temploma állt. Az orsótér mérete, szerkezete az évszázadok folyamán folyamatosan változott. Napjainkban a Polgármesteri Hivatal és a görög katolikus templom között figyelhető meg markánsan, ahol beépítetlen, és a település legnagyobb kiterjedésű zöldfelületét alkotja. A Polgármesteri Hivatal és a református templom közötti szakaszon megjelenik a településközponti hangulatot érzékeltető zártsorú beépítés.		A településkarakter megőrzése szempontjából jellegzetes, helytörténeti szempontból pótolhatatlan forrás. A középkori eredetű településszerkezeti elem megőrzése, és az utókorra hagyományozása érdekében indokolt helyi területi védelem alá helyezni.	
Kép			

Megnevezés	Cím, hrsz	A védés ideje, módja	Sorszám
Petőfi tér	Petőfi tér		6.
Leírás		Megjegyzés, javaslat	
Kossuth Lajos – Rákóczi Ferenc – Béke utcák összefutásánál kialakult tölcséres, háromszög alakú teresedés, a teresedés már a XVIII. századi térképeken is megfigyelhető		A településkarakter megőrzése szempontjából jellegzetes településszerkezeti elem. A településszerkezet archaikus elemének megőrzése és az utókorra történő hagyományozása érdekében indokolt helyi területi védelem alá helyezni.	
Kép			

Megnevezés	Cím, hrsz	A védés ideje, módja	Sorszám
Kossuth Lajos és József Attila utcák kereszteződése	Kossuth Lajos és József Attila utcák kereszteződése		7.
Leírás		Megjegyzés, javaslat	
Kossuth Lajos és József Attila utcák találkozásánál kialakult háromszög alakú teresedés. A teresedés előzményei már a XVIII. századi térképeken megfigyelhetőek.		A településkarakter megőrzése szempontjából jellegzetes településszerkezeti elem. A településszerkezet archaikus elemének megőrzése és az utókorra történő hagyományozása érdekében indokolt helyi területi védelem alá helyezni.	
Kép			

Megnevezés	Cím, hrsz	A védés ideje, módja	Sorszám
Izraelita temető	Zalka Máté u.		8.
Leírás		Megjegyzés, javaslat	
Izraelita hagyományok szerint kialakított körbekerített, soros rendszerű temető.		A temető síremlékei helytörténeti és kultúrtörténeti szempontból jelentős, pótolhatatlan forrásai a településnek.	
Kép			

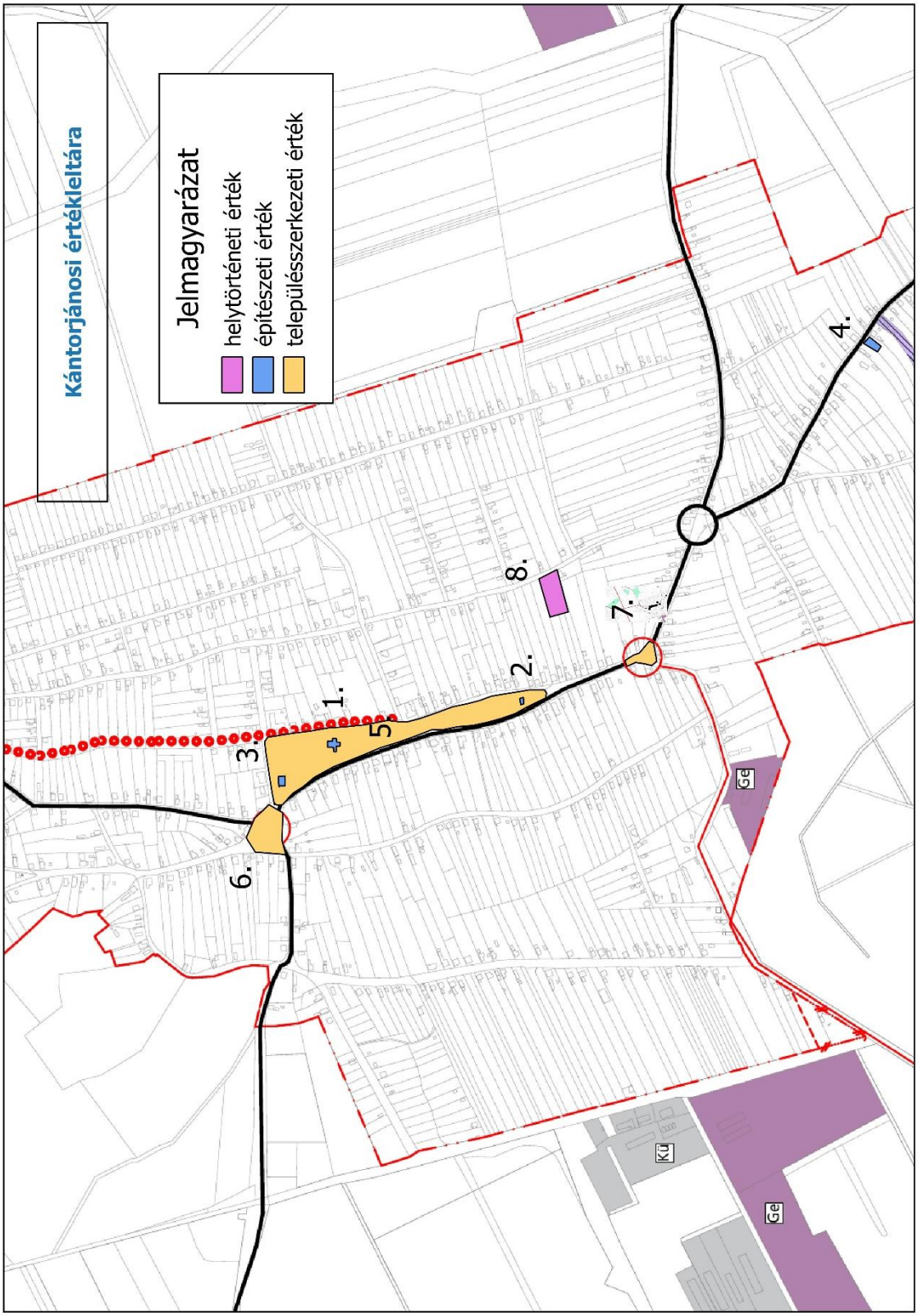
Kántorjánosi értékleltára
Jelmagyarázat
helytörténeti érték
építészeti érték
településszerkezeti érték
1.
2.
3.
4.
5.
6.
7.
8.
Ge
Ge
Ků

2. A rendezés során tervezett változások hatáselemzése

A települési értékleltárban szereplő elemek vonatkozásában releváns rövid és középtávon tervezett változások ismertetése, változások hatásai a régészeti örökségre, a történeti településre, település- és tájszerkezetre, a települési értékleltárban szereplő kulturális örökségi értékekre.

A tervezett módosítások és hatásuk

Változás sorszáma	Érintett terület, fő változástartalom	A rövid és középtávon tervezett változtatások ismertetése
1.	tervezett kerékpárút kiépítése Vaja irányába	infrastrukturális változás
Hatáselemzés		
A rendelkezésünkre álló adatok alapján megállapíthatjuk, hogy az infrastrukturális változással érintett területen nyilvántartott régészeti lelőhely található, azonban a teljes változással érintett terület régészeti érintettségének vizsgálata nem történt meg. Javasoljuk, hogy még tervezési fázisban készüljön el a teljes terület régészeti érintettségét feltérképező előzetes régészeti dokumentáció, amely alapján a beépítéshez kapcsolódó régészeti feltárások pontos idő- és költségvonzata megállapítható. A tervezett beépítés során a kulturális örökség védelméről szóló 2001. évi LXIV. törvény rendelkezéseit be kell tartani. A tervezésnél és a kivitelezésnél a régészeti feltárás idő- és költségigényével számolni kell. Nem érint országos, vagy helyi védelem alatt álló, illetve helyi védelemre javasolt települési építészeti értéket. A módosítás a történeti településre, település- és tájszerkezetre, a települési értékleltárban szereplő építészeti értékekre hatást nem gyakorol. 		

Változás sorszáma	Érintett terület, fő változástartalom	A rövid és középtávon tervezett változtatások ismertetése
2.	Petőfi tér, tervezett szintbeli kereszteződés	infrastrukturális változás települési értékleltárban szerepeltetett létesítmények megjelenését érintő beavatkozás
Hatáselemzés		
A tervezett infrastrukturális változás archaikus településszerkezeti elemet érint. Az új kereszteződés kialakításánál törekedni kell arra, hogy a történeti múlttal rendelkező háromszög alakú teresedés karaktere ne változzon meg. 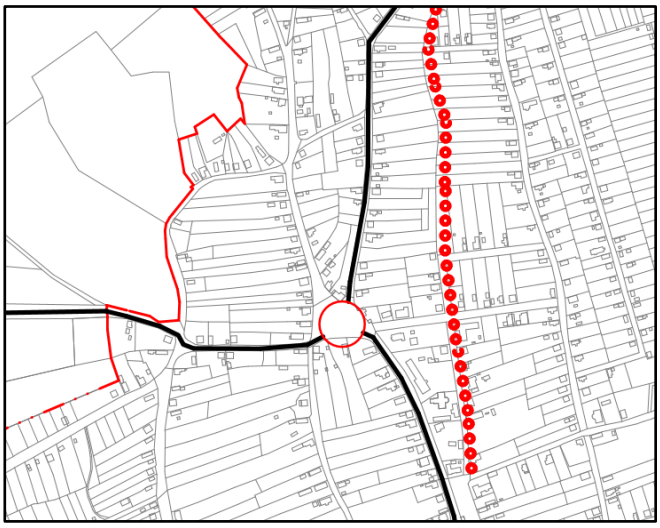		

Változás sorszáma	Érintett terület, fő változástartalom	A rövid és középtávon tervezett változtatások ismertetése
3.	Kossuth Lajos utca és József Attila utca, tervezett szintbeli kereszteződés	infrastrukturális változás települési értékleltárban szerepeltetett létesítmények megjelenését érintő beavatkozás
Hatáselemzés		

A tervezett infrastrukturális változás archaikus településszerkezeti elemet érint.

Az új kereszteződés kialakításánál törekedni kell arra, hogy a történeti múlttal rendelkező háromszög alakú teresedés karaktere ne változzon meg.

Változás sorszáma	Érintett terület, fő változástartalom	A rövid és középtávon tervezett változtatások ismertetése
4.	Ady Endre utca, falusias lakóövezetből gazdasági kereskedelmi, szolgáltató övezet kialakítása	településszerkezeti, területhasználati és beépítettségi változás – falusias lakóövezetből kereskedelmi, szolgáltató övezet
Hatáselemzés		
A tervezett területhasználati változás örökségvédelmi szempontból bolygatott területet érint. A terület átminősítése a régészeti örökségre hatást nem gyakorol. Nem érint országos, vagy helyi védelem alatt álló, illetve helyi védelemre javasolt települési építészeti értéket. A módosítás a történeti településre, település- és tájszerkezetre, a települési értékleltárban szereplő építészeti értékekre hatást nem gyakorol.		

3. Értékvédelmi terv

Kántorjánosi község nem rendelkezik helyi értékvédelmi rendelettel. A település 2006-ban készítette el azóta is hatályban lévő Helyi Építési Szabályzatát, amelyben helyi védelemre javasolt építészeti értékként szerepel a 201/2 helyrajzi számú ingatlanon álló görög katolikus templom, a 474 helyrajzi számú ingatlanon álló római katolikus templom, az Ady Endre út 23. szám alatti népi lakóház. Sajnos a javaslatokból nem született értékvédelmi rendelet. A fentebb felsorolt épületek mind a mai napig a település helytörténeti szempontból legfontosabb épületei.

Kántorjánosi község 2006-ban elfogadott helyi építési szabályzatában a református templom, mint országosan védett műemlék szerepel. A középkori eredetű épület védetté nyilvánítására sajnos mind a mai napig nem került sor. Az értékes középkori épületrészeket tartalmazó felújítás előtt álló templom építészeti és történeti értékeinek megőrzése szempontjából elsődleges fontosságú az épület védelem alá helyezése. A település legértékesebb, az eredeti építőanyagok, és épületszerkezetek mellett eredeti belső térbeosztással is rendelkező épülete esetén indokolt annak országosan védett műemlékké nyilvánításának felterjesztése.

Az országosan védett értékek teljes hiánya mellett jobban kellene tudatosítani a település arculata szempontjából fontos, a környezet minőségére kisugárzó hatással bíró építészeti értékeket. Ebből a szempontból indokolt és szükséges a helyi értékvédelmi rendelet mihamarabbi megalkotása, és elfogadása, amelyhez kiváló alapot szolgáltat a 2006-os Helyi Építési Szabályzat javaslata. A helyi védett épületek közé így legelőször a görög katolikus templom, a római katolikus templom, és az Ady Endre utca 29. szám alatt álló népi lakóépület tartozhat.

A helyi védett értékek listájának bővítése is azonban indokolt lehet. Maga Kántorjánosi településszerkezete is őriz olyan archaikus, középkori elemeket, amelyeknek helyi területi védelemben történő részesítése indokolt lenne a településkarakter megőrzése szempontjából. A település központjában kialakult orsótér középkori eredetű, kialakulását az útmenti fekvés generálta. Szintén archaikus településszerkezeti elem a több utca találkozásánál kialakult tölcséres teresedés is, amellyel az orsótértől északra és délre is találkozunk.

Jelentős helytörténeti emlék, és történeti forrás a Zalka Máté utcában található izraelita temető, amely szintén védendő érték.

A második világháború után jelentősen átalakult a település képe. A népi építészet hagyományos tornácos épületei egyre inkább kezdtek háttérbe szorulni és gyorsan terjedtek a komfortos Kádár-kocka lakóépületei. Ennek a folyamatnak köszönhetően a népi építészeti emlékek alig maradtak a településen. Ezeknek a megőrzésére is indokolt volna nagyobb figyelmet fordítani. Javasoljuk további népi lakóépületek helyi védelem alá helyezését. A rossz műszaki és statikai állapotuk miatt ezek az épületek hamarosan megsemmisülhetnek.

A végső megsemmisülés előtt álló, hagyományos építési technikával készült népi épület a Csokonai utca sarkán

Eredeti épülettömegét őrző, de már átalakított elő-és oldaltornácos lakóház

Oldaltornácos lakóház az Ady Endre utcában

Eredeti épülettömegét őrző, de korszerűsített oldaltornácos lakóépület a Ságvári Endre utcában

Deszkaoromfalas, elő- és oldaltornácos lakóház

A fent felsorolt épületek alkalmasak akár tájház kialakítására is, a település összegyűjtött néprajzi értékeinek bemutatására. A népi épületek fennmaradása a településkarakter megőrzése szempontjából indokolt, ugyanis utcaképi, településkarakteri szempontból meghatározó, helytörténeti, kultúrtörténeti szempontból jelentős épületek.

Ha áttekintjük ezeknek az épületeknek az állagát azt tapasztaljuk, hogy egy részük üresen áll és gyakorlatilag mindegyik korszerűsítés, modernizáció, felújítás előtt áll. Ezen épületek felújítása során a legnehezebb feladat a mai XXI. századi funkció megtalálása, amely szinte az egyedüli biztosítéka ezen régi épületek fennmaradásának. A megtalált funkció mellett fontos szerepet játszik még az új funkcióhoz kapcsolódóan az épületek modernizálása, esetleges bővítése, amelyet csak az épületek építészeti értékeinek figyelembevételével, hangsúlyozásával, megőrzésével lehet megvalósítani.

A helyi védelem célja a falusias településkarakter, beépítési mód, a telkek utcai beépítési vonalának, az utcakép, településszerkezet megőrzése.

A helyi értékvédelmi rendelet hatálya alá tartozó épületek esetén a meglévő állapot: épülettömeg, használt anyagok, épületszerkezetek hosszú távú fenntartása szükséges. Ennek megfelelően a helyi védett ingatlanok esetén azok tulajdonosai nem végezhetnek olyan építési tevékenységet, amely a védett építészeti érték megőrzését veszélyeztetné, jellegét, megjelenését hátrányosan megváltoztatná. A helyi védelem alatt álló épület felújítása, esetleges bővítése esetén az épület eredeti tömegformája, homlokzati kialakítása, utcaképi szerepe nem változhat. Az épület eredeti nyílásrendjét, a nyílászárók osztását, díszeket, homlokzati és kiegészítő tagozatokat érintetlenül kell hagyni. A tetőfelületeket is lehetőség szerint az eredeti anyaghasználat és szerkezeti megoldások megtartásával szükséges felújítani.

A védett épületek nyílászárói csak az eredeti síkba helyezhetőek. Műanyag nyílászárók csak az eredetivel megegyező szerkezettel helyezhetőek el.

A védett épületek megjelenését védendően reklám csak az épület rendeltetésével kapcsolatosan helyezhető el, klíma közterületről is látható kültéri egysége nem helyezhető el, csak az épület látványát nem zavaró antenna és hírközlési egység helyezhető el, lehetőség szerint csak egy darab, és az csak takartan.

A területi védelem alatt álló helyi értékek esetén különös odafigyeléssel kell óvni a jellegzetes fákat és a fás szárú növényeket. Új telepítésnél a régivel azonos fajta telepíthető.

A helyi védettség azonban az épületbelső átalakítását, korszerűsítését, bővítését nem akadályozza.

A középkori eredetű településközpontban, a Kossuth Lajos és Arany János utcák által határolt orsótérben és annak környezetében tervezett esetleges új beépítések esetén számolni kell késő középkori-kora újkori településnyomok előkerülésével.

A településen komoly örökségvédelmi kockázatot jelenthetnek a zöld mezős beruházások. Ahogyan fentebb említettük, Tiszalök nem tartozik a régészeti szempontból jól kutatott települések közé, így újabb régészeti lelőhelyre gyakorlatilag a település határában bárhol rá lehet bukkanni különböző földmunkák során. A nagyfelületű zöldmezős beruházásoknál mindenképpen számolni kell régészeti lelőhelyek előkerülésével, így különösen fontosnak tartjuk, hogy a zöldmezős beruházások előkészítésénél nagy hangsúlyt kapjon a régészeti örökség felmérése. Javasoljuk, hogy az ilyen típusú beruházások esetén a tervezés legkorábbi fázisában készüljön el a próbafeltárást is magába foglaló előzetes régészeti dokumentáció, ugyanis csak ennek a dokumentációnak a segítségével lehet csökkenteni a régészeti örökség által jelentett kockázatot. Javasoljuk, hogy a vállalkozások telephelyeinek kiválasztása során a régészeti örökségvédelmi szempontokat is vegyék figyelembe.

A forgalomnak néhány évvel ezelőtt átadott M3 autópálya nyomvonala, bár nem érinti közvetlenül a települést, ennek ellenére tovább javítja a település elérhetőségét, megközelíthetőségét. Az új közlekedési folyosó ipari, logisztikai, kereskedelmi beruházásokat vonzhat a településre.

A régészeti örökségvédelmi kockázat tovább csökkenthető már korábban kialakított telephelyek korszerűsítésével, azaz a barna mezős beruházások ösztönzésével.